

ԵԳԻՊՏԱ-ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐԸ «ՄՈՒՍՈՒԼՄԱՆ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԻ» ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԱԼՈՒՑ ՀԵՏՈ

2011 թվականի փետրվարի 12-ին Եգիպտոսում տեղի ունեցած հեղափոխությունը նոր իրողություններ ի հայտ բերեց ինչպես երկրի ներքին կյանքում, այնպես էլ արտաքին քաղաքականությունում: Տեղի ունեցած խորհրդարանական ու նախագահական ընտրությունների արդյունքում իշխանության եկավ «Մուսուլման եղբայրներ» շարժման քաղաքական թևը հանդիսացող «Ազատություն և արդարություն» կուսակցությունը: «Մուսուլման եղբայրների» իշխանության գալուց հետո էական և արմատական փոփոխություններ տեղի ունեցան Եգիպտոսի արտաքին քաղաքականության մի շարք ուղղություններում: Խոսքը, մասնավորապես, Եգիպտոսի և Գազայի հատվածում իշխող ՀԱՄԱՍ-ի, Եգիպտոս-ԱՄՆ, Եգիպտոս-Իրան հարաբերությունների մասին է: Փոփոխությունները կապված են շարժման գաղափարախոսության և ավանդական դիրքորոշումների, հասարակական պահանջի և արտաքին քաղաքականությունը վերակառուցելու անհրաժեշտության հետ:

Եգիպտական հեղափոխությունից հետո նոր էջ է բացվում նաև Եգիպտոս-Իրան հարաբերություններում: Ավելի քան 30 տարի դիվանագիտական հարաբերությունների բացակայությունից հետո երկու կողմերն էլ քայլեր են ձեռնարկում հարաբերությունները բարելավելու ուղղությամբ: Եգիպտոս-Իրան հարաբերությունների զարգացումները կարող է հսկայական փոփոխությունների հանգեցնել Մերձավոր Արևելքի ուժերի դասավորությունում:

Առաջին անգամ Եգիպտոսի և Իրանի միջև դեսպանների մակարդակով դիվանագիտական հարաբերություններ են հաստատվել 1939 թվականին: Նույն թվականին Եգիպտոսի արքայադուստր Ֆաուզիյան ամուսնացել է Իրանի ապագա շահ Մուհամմադ Ռեզա Փահլավիի հետ: Եգիպտոս-իրանական սերտ հարաբերությունները խզվել են 1979 թվականին՝ Իրանում տեղի ունեցած իսլամական հեղափոխությունից հետո: Իրանի նոր իշխանությունները խիստ քննադատության ենթարկեցին Եգիպտոսի նախագահ Անվար Սադատին 1978թ. Քեմփ Դևիդի համաձայնագրերի և 1979թ. Եգիպտոս-իսրայելական խաղաղության պայմանագիրը կնքելու համար: Իրանի գերագույն առաջնորդ Այաթոլլահ Խոմեյնին Սադատի քայլը որակեց որպես «իսլամի դեմ դավաճանություն»՝ կոչ անելով Եգիպտացի ժողովրդին տապալել կառավարությունը²⁴⁸: Հարաբերությունների վատթարացման մեկ այլ առիթ էր Իրանից հեռացած շահ Մուհամմադ Ռեզա Փահլավիին Եգիպտոսում ապաստան տրամադրելը: Բացի այդ, իրանա-իրաքյան պատերազմում (1980-1988թթ.) Եգիպտոսն աջակցում էր Իրաքին: Պատերազմի տարիներին Կահիրեն Բաղդադին ավելի քան 5 միլիարդ դոլարի զենք է տրամադրել: Այս ամենին կարելի է ավելացնել նաև այն, որ Եգիպտոսն ԱՄՆ դաշնակիցն էր, որից տարեկան մոտ 2 մլրդ դոլարի օգնություն էր ստանում²⁴⁹:

Նախագահ Անվար Սադատի սպանությունը 1981 թվականին փոփոխություն չմտցրեց երկու երկրների քաղաքական հարաբերություններում: Իրանում Եգիպտոսի նոր նախագահ Հոսեյն Մուբարաքը ևս ընկալվում էր որպես «արաբական գործի դավաճան»: Իրանական մամուլը նրան անվանում էր «ժամանակակից փարավոն, որը պետք է

²⁴⁸ Egypt: Political and religious relations with Persia in the modern period, Encyclopedia Iranica, 08.08.2011, <http://iranica.com/articles/egypt-vii>

²⁴⁹ Cornwell S., Most US aid to Egypt goes to military, 29.01.2011, <http://www.reuters.com/article/2011/01/29/us-egypt-usa-aid-idUSTRE70S0IN20110129>

սպանվի, ինչպես Անվար Սադաթը»: Իրանական հոգևորականությունն ակտիվորեն աջակցում էր Եգիպտացի իսլամիստներին անօրինական ծայրահեղական խմբավորումների ստեղծման գործում: Տարիներ շարունակ իրանական տարբեր հիմնադրամներ ֆինանսական աջակցություն էին ցույց տալիս ընդհատակում գտնվող «Մուսուլման եղբայրներ» և «Իսլամական ջիհադ» կազմակերպություններին²⁵⁰:

Հարաբերությունների խզումից հետո երկու երկրների միջև շփումների առաջին փորձերը տեղի են ունեցել 1990-ականների սկզբներին: Դրա համար նախադրյալ հանդիսացան Այաթոլլահ Խոմեյնիի մահը, իսլամական հեղափոխությունն արտահանելու փորձերի և հոետորաբանության մեղմացումը: Կապերի հաստատման փորձին նպաստող հանգամանք էր նաև ռազմական ոլորտում թուրք-իսրայելական համագործակցությունը. 1996 թվականին երկու երկրները ստորագրել էին ռազմական համագործակցության պայմանագիր: Եվ՝ Իրանում, և՛ Եգիպտոսում սկսեց խոսվել համագործակցության անհրաժեշտության մասին՝ որպես հակակշիռ թուրք-իսրայելական դաշինքին²⁵¹:

Հարաբերությունների բարելավման ուղղությամբ ակտիվություն էր ցուցաբերում հատկապես Իրանի նախկին նախագահ Մոհամմադ Խաթամին (1997-2005 թթ.): Երկու երկրների նախագահների՝ Հոսնի Մուբարաքի և Սեյեդ Մոհամմադ Խաթամիի միջև 2000 թվականին տեղի ունեցան մի շարք հեռախոսազրույցներ, ինչին հաջորդեց արտգործնախարարների հանդիպումը: 2004 թվականի հունվարին Ժնևում նախագահների միջև տեղի ունեցավ առաջին պաշտոնական հանդիպումը: Որպես նախապայման՝ Եգիպտոսը պահանջել էր անվանափոխել Անվար Սադաթին սպանած Խալեդ Ալ-Իսլամբուլիի անվան պողոտան²⁵²: Իրանական կողմն իրականացրեց այդ պահանջը: Այդուհանդերձ, կողմերի միջև շարունակվում էր խորը անվստահություն պահպանվել: Եգիպտոսն Իրանի կողմից «Հիզբալլահ» և ՀԱՄԱՍ շարժումներին ցույց տրվող օգնությունը դիտում էր որպես տարածաշրջանային անվտանգությանը սպառնալիք: Եգիպտոսը պոտենցիալ վտանգ էր համարում նաև Իրանի միջուկային ծրագիրը: Այսպիսով, չնայած դիվանագիտական հարաբերությունները վերականգնելու փորձերին, հատկապես Մոհամմադ Խաթամիի նախագահության տարիներին, Իրանն այդպես էլ հաջողություն չունեցավ²⁵³:

Երկու երկրների հարաբերություններում նոր փուլ է բացվում 2012 թ. հունիսին Եգիպտոսում տեղի ունեցած նախագահական ընտրություններից հետո: Իսլամիստական ուժի ներկայացուցիչ Մուհամմադ Մուբսիի հաղթանակը Եգիպտոսի նախագահական ընտրություններում, կարելի է ասել, ոգևորություն առաջ բերեց Իրանում: Պաշտոնական Թեհրանը մեծ հույսեր է կապում Եգիպտոսի հետ դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատման հարցում: Նման լավատեսության համար մի շարք նախադրյալներ կան: Առաջին հերթին, դա Եգիպտոսում բազմաքանակ շիական համայնքի բացակայությունն է, ինչի շնորհիվ սուննի-շիա հակասությունները չեն կարող խոչընդոտ հանդիսանալ հարաբերությունների վերականգնման համար: Երկրորդ Եգիպտական սուննի հոգևորականության հանդուրժող վերաբերմունքն է շիականության նկատմամբ: Ի տարբերություն վահաբիզմի քարոզիչների՝ Եգիպտական

²⁵⁰ Месамед В., Египет и Иран на пути восстановления дипломатических отношений, 31.01.2008, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/31-01-08.htm>

²⁵¹ Там же

²⁵² Iran and Egypt 'to restore ties, 06.01.2004, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3371545.stm

²⁵³ Тер-Оганов Н., Ирано-египетские отношения на фоне «арабской весны», 07.06.11, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2011/07-06-11b.htm>

հոգևորականությունը, որոնց գործունեությունը կենտրոնացած է Ալ-Ազհարում, շիականությունն ընդունում է որպես լեգիտիմ կրոնական ուղղություն²⁵⁴:

Հեղափոխությունից հետո իրանական կողմն ակտիվ քայլեր է ձեռնարկել Եգիպտոսի հետ հարաբերություններ հաստատելու ուղղությամբ: Իրանի ԱԳ նախարար Ալի Աքբար Սալեհին 2011 թ. հուլիսին հայտարարել է, որ Իրանի ու Եգիպտոսի միջև դիվանագիտական կապերի ընդլայնումը կնպաստի տարածաշրջանային խաղաղությանն ու անվտանգությանը²⁵⁵: Սալեհին պաշտոնապես շնորհավորեց ընտրություններում հաղթած Մուրսիին՝ նշելով, որ «Եգիպտացի ժողովրդի շարժումը նշանավորում է երկրի իսլամական վերածնունդը և Մերձավոր Արևելքում փոփոխությունների նոր փուլը»²⁵⁶: Իրանի նախագահ Մահմուդ Ահմադինեջադն էլ իր ուղերձում Եգիպտոսը «բարեկամ և եղբայրական երկիր է» անվանել:

Երկու երկրների հարաբերություններում պատմական իրադարձություն էր Մուհամմադ Մուրսիի այցը Իրան՝ 2012 թվականի օգոստոսի 30-ին՝ մասնակցելու Չմիացած երկրների շարժման գագաթնաժողովին: Գագաթնաժողովի շրջանակում Մուրսին հանդիպել է Մահմուդ Ահմադինեժադին:

Այդուհանդերձ, Եգիպտոսը բավական զգուշավոր է մոտենում Իրանի հետ հարաբերությունների կարգավորմանն ու ընդլայնմանը: Պատճառը դեռևս գոյություն ունեցող մի շարք հակասություններն են ու անվստահությունն է: Երկու երկրները տարածայնություններ ունեն մասնավորապես Սիրիայի հարցում: Մուրսին խիստ քննադատության է ենթարկում Բաշար Ալ-Ասադի վարչակարգը՝ այն ռեպրեսիվ անվանելով, որն «օրուգիշեր սպանում է մարդկանց»²⁵⁷, մինչդեռ, Իրանը Սիրիայի գլխավոր դաշնակիցն է: Մուրսին Իրանին բնութագրել է որպես «տարածաշրջանի գլխավոր ուժերից մեկը, որը կարող է կարևոր դեր ունենալ Սիրիայի հակամարտության կարգավորման հարցում»: Վերջինս նաև խնդրել է Իրանին միանալ Եգիպտոսի նախաձեռնած քառյակ հանձնաժողովին, որի մեջ պետք է մտնեն Սաուդյան Արաբիան, Եգիպտոսը, Իրանը և Թուրքիան, և որի նպատակը Սիրիայում բռնություններին վերջ տալն է: Իրանի հետ հարաբերությունների կարգավորումը Եգիպտոսին թույլ կտա ամրապնդել Սիրիայի հարցում իր դիրքերը՝ ի հակակշիռ Սաուդյան Արաբիայի և Թուրքիայի, որոնք հավակնում են իրենց ազդեցությունը տարածել Սիրիայի վրա Բաշար Ալ-Ասադի իշխանության հնարավոր տապալման դեպքում: Այդուհանդերձ, հանձնաժողովը չստեղծվեց առաջին հերթին Սաուդյան Արաբիայի անհամաձայնության պատճառով:

Եգիպտոսի դիրքորոշումն անփոփոխ է մնացել Իրանի միջուկային ծրագրի հարցում: Ինչպես Հոսնի Մուբարաքի իշխանությունը, այնպես էլ գործող նախագահը, անվստահությամբ են վերաբերվում Իրանի միջուկային ծրագրին: Մուրսին 2012 թ. սեպտեմբերի 26-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայում ելույթի ժամանակ անդրադարձել է Իրանի միջուկային խնդրին՝ ասելով, որ «բոլոր պետությունները պետք է ցույց տան իրենց միջուկային ծրագրերի խաղաղ բնույթը, որպեսզի գոհացնեն իրենց հարևան պետություններին»²⁵⁸: Նա նաև կոչ է արել Մերձավոր Արևելքը գերծ պահել միջուկային զենքից:

²⁵⁴ Там же.

²⁵⁵ Iran-Egypt ties serve regional security, 22.07.2011, <http://www.presstv.com/detail/190209.html>

²⁵⁶ Иран поздравил Мурси с победой на президентских выборах в Египте, 24.06.2012, http://ria.ru/arab_eg/20120624/681010132.html

²⁵⁷ Hurst S., Mohammed Morsi, President Of Egypt, Urges End To Syria Civil War, 26.09.2012, http://www.huffingtonpost.com/2012/09/26/egypt-syria-un-morsi_n_1917934.html

²⁵⁸ Borger J., Egyptian PM Mohamed Morsi to UN: conflict in Syria is tragedy of our age, 26.09.2012

Եգիպտոսի նոր իշխանության ու Իրանի դիրքորոշումները համընկնում են պաղեստինցիների, մասնավորապես Գազայի հատվածում իշխող ՀԱՄԱՍ-ի հարցում: Իրանն աջակցություն է ցույց տալիս վերջինիս Իսրայելի դեմ պայքարում: Կահիրեն էլ աստիճանաբար սերտ հարաբերություններ է հաստատում ՀԱՄԱՍ-ի հետ: 2012 թ. ընթացքում, մասնավորապես, Կահիրեում բացվեց կազմակերպության գրասենյակը, շարժման բարձրաստիճան ներկայացուցիչները մի քանի անգամ այցելեցին Կահիրե, Մուրսին հանդիպեց ՀԱՄԱՍ-ի առաջնորդ Խալեդ Մաշալին, Գազայի պաղեստինցիների համար վերացվեց վիզային ռեժիմը: Համեմատության համար նշենք, որ նախկին նախագահ Հոսնի Մուբարաքի ժամանակ եգիպտական իշխանությունների և ՀԱՄԱՍ-ի հարաբերությունները բարդորակական չէր կարելի կոչել: Եգիպտոսը պաղեստինյան խմբավորումներին դիտում էր որպես հնարավոր ապակայունացնող տարրեր և հաճախ փակ էր պահում Եգիպտոս-Գազա սահմանը²⁵⁹:

Իրանը՝ ի դեմս Եգիպտոսի, փորձում է դաշնակից ձեռք բերել և որոշակիորեն թուլացնել միջազգային շրջափակումը: Թեհրանը հույս ունի միջազգային նավթային էմբարգոյի պայմաններում նավթ վաճառել Եգիպտոսին: Թեհրանում Մուրսիի և Ահմադինեջադի հանդիպումից հետո Իրանի նավթի նախարար Ռուստամ Կասեմին հայտարարեց, որ Եգիպտոսը կարող է իրանական նավթ գնել, ինչը սակայն հերքվեց: Իրանը հույս ուներ նաև Եգիպտոսին իր կողմը գրավել Իսրայելի հարցում՝ հաշվի առնելով «եղբայրության» ավանդական դիրքորոշումն Իսրայելի նկատմամբ: Այդուհանդերձ, Մուրսիին հայտարարել է, որ Եգիպտոսը չի պատրաստվում հետ կանգնել Քեմփի Դնիդի համաձայնագրերից:

Մեր կարծիքով, Եգիպտոսի ու Իրանի հարաբերությունների վերականգնումն իրական է, սակայն կընթանա աստիճանաբար և ոչ այնքան արագ: Եգիպտոսում չկա միանշանակ դիրքորոշում հարաբերությունների վերականգնման հարցում: Եգիպտական հասարակական-քաղաքական որոշ շրջանակներ կարծում են, որ դիվանագիտական հարաբերությունների վերականգնումը թույլ կտա Մերձավոր Արևելքում նոր իսլամական առանցք ստեղծել, որը կկարողանա դիմագրավել ամերիկա-իսրայելական գերիշխանությանը տարածաշրջանում: Մակայն շատ են նաև այն տեսակետի կողմնակիցները, որ եգիպտա-իրանական հարաբերությունների վերականգնումը Եգիպտոսի կողմից մեծ սխալ կլինի և ավելի շատ վնասներ է պարունակում, քան օգուտներ²⁶⁰:

Եգիպտա-իրանական հարաբերությունների կարգավորման համատեքստում Մուհամմադ Մուրսիի կառավարությունը չի կարող հաշվի չառնել նաև Սաուդյան Արաբիայի գործոնը: Վերջինիս համար եգիպտա-իրանական հետագա մերձեցումն այնքան էլ ցանկալի չէ, քանի որ այդ համագործակցությունը կարող է լուրջ մարտահրավեր դառնալ թագավորության տարածաշրջանային դիրքերին: Սաուդյան Արաբիան Եգիպտոսի առևտրային գլխավոր գործընկերներից մեկն է: Եգիպտոսը տարեկան մոտ 3 միլիարդ դոլարի արտահանում է իրականացնում Սաուդյան Արաբիա: Բացի այդ, թագավորությունը զգալի ներդրումներ է կատարում եգիպտական տնտեսությունում: Վերջին մի քանի տարիների ընթացքում Սաուդյան Արաբիան ավելի քան 11 միլիարդ դոլար է ներդրել Եգիպտոսում, որից 200 միլիոնը՝ եգիպտական 2355

<http://www.guardian.co.uk/world/2012/sep/26/egyptian-pm-morsi-syria-tragedy>

²⁵⁹ Cheney C., Morsi-Meshaal Meeting Elevates Hamas in Egypt-Palestine Relations, 20.07.2012,

<http://www.worldpoliticsreview.com/trend-lines/12184/morsi-meshaal-meeting-elevates-hamas-in-egypt-palestine-relations>

العلاقات المصرية الإي راندية. آري خا ب بين ل توتو ر وال ف تور²⁶⁰

<http://www.egynews.net/wps/portal/profiles?params=187999>, 29.08.2012

մասնավոր ընկերություններում, որոնց 50%-ը բացվել է վերջին 5 տարիների ընթացքում: Սաուդյան ներդրումները հիմնականում ուղղված են արդյունաբերական, գյուղատնտեսական, զբոսաշրջության (տարեկան 500 մլն դոլար), ենթակառուցվածքների, սպասարկման ոլորտներին²⁶¹: Իշխանության գալուց հետո Մուրսիի առաջ կանգնած է երկրի տնտեսությունը կայունացնելու խնդիրը, որի համար ունի Սաուդյան Արաբիայի, ինչպես նաև Կատարի կողմից տրամադրվող վարկերի ու ֆինանսական օգնության կարիքը: Բնականաբար, այս երկրներին ձեռնտու չէ Կահիրեի ու Թեհրանի միջև հարաբերությունների ջերմացումը:

Եգիպտոսը կիսուսափի բավականաչափ սերտ հարաբերություններ հաստատել Իրանի հետ, նաև այն պատճառով, որ չի ցանկանա լուրջ հակասության մեջ մտնել ԱՄՆ-ի հետ: Մուհամմադ Մուրսին մի կողմից փորձում է չփչացնել Միացյալ Նահանգների հետ հարաբերությունները, որի ռազմական ու ֆինանսական օգնությունից մեծապես կախված է եղել վերջին տասնամյակների ընթացքում, իսկ մյուս կողմից էլ փորձում է որոշակիորեն թուլացնել կախվածությունը, որը գոյություն է ունեցել մութարաքյան տարիներին:

**THE DEVELOPMENTS OF IRAN-EGYPT RELATIONS AFTER COMING OF
“MUSLIM BROTHERHOOD” TO POWER**
Mushegh Ghahriyan
(summary)

New factors emerged in Egypt's foreign policy after revolution of the 12 February 2011. The “Muslim Brotherhood” movement won parliamentary and presidential elections, which marked fundamental changes in some aspects of Egypt’s foreign policy. This primarily concerns the relations of Egypt and Iran. The two countries are set to bring about rapprochement after more than 30 years of suspended diplomatic ties. The developments of Iran-Egypt relations may lead to colossal changes in the arrangement of forces in the Middle East. Diplomatic ties were cut in 1979 after the Islamic revolution in Iran. Mohammad Morsi's election as Egypt’s president marked a new era of contacts with Iran. Official Tehran congratulated the newly-elected Egyptian president and hopes for further improvement of relations. Tehran also hopes to gain a partner in the Middle East which can help partly lift the international blockade and start selling its oil.

²⁶¹ الـعلاقات المصرية الـسعودية http://www.sis.gov.eg/ar/LastPage.aspx?Category_ID=138